

УДК 325.81:316.346.2

Методологія дослідження політичної участі жінок: поєднання традиційної політичної теорії та гендерного підходу

Н.Ю. ОЛІЙНИК

Львівський інститут банківської справи Університету банківської справи
Національного банку України, м. Львів, Україна, E-mail: olnata@ukr.net

Авторське резюме

Стаття присвячена формуванню методологічного інструментарію для дослідження громадсько-політичної участі жінок на основі поєднання конвенційного політичного аналізу та гендерного підходу. Аналіз західної наукової літератури засвідчив, що у традиційній політичній теорії зазвичай жінки виключалися із кола політичних суб'єктів і їм приписувалася аполітичність. Внаслідок цього низький рівень політичної участі і інтересу до політики у жінок не вважалися проблемою наукового дослідження. Виявлено, що дана проблематика стала предметом наукового аналізу політичної науки після появи гендерних досліджень. У статті з'ясовано, що для дослідження політичної участі жінок найбільш доцільним є застосовувати методологію конвенційного політичного аналізу та гендерний підхід. Дане методологічне поєднання обумовлюється предметом дослідження, оскільки питання громадсько-політичної участі відносяться до традиційних проблем сучасної політичної науки, а також тим, що у вітчизняній політології практично відсутні кількісні розрахунки за ознакою статі в аналізі громадсько-політичної активності та представництва. Використання ж гендерного підходу дає можливість переосмислити і розширити традиційні поняття політичної науки для охоплення особистісного, суб'єктивного досвіду поряд із публічною, політичною діяльністю. Цей підхід пропонує розв'язання суспільних проблем з позицій рівноправності чоловіків та жінок, не в ракурсі їх будь-якої ієрархії чи стратифікації, а з позиції їх рівноправного соціального партнерства. Гендерний підхід визнаний як найбільш перспективний у поєднанні із традиційним політичним аналізом для подальшого дослідження громадсько-політичної участі жінок.

Ключові слова: громадсько-політична участь жінок, гендер, гендерний підхід, гендерна рівність, гендерна дискримінація.

Research methodology of political participation of women: a combination of traditional political theory and gender approach

N.YU. OLIYNYK

Lviv institute of banking of the National bank of Ukraine, Lviv, Ukraine,
E-mail: olnata@ukr.net

Abstract

The article is devoted to the formation of methodological tools for the study of social and political participation of women through a combination of conventional political analysis and gender approach. The analysis of Western scientific literature showed that the traditional political theory usually excluded women from the group of political subjects and attributed them to apolitical clusters. Consequently, the low level of women's political participation and interest in politics were not considered a problem of scientific research. It is revealed that this problem has become the subject of scientific analysis of political science after the appearance of Gender Studies. Therefore, this methodological combination is determined by the subject of research because of two reasons: first of all, the issue of civil and political participation is the traditional problem of modern political science; secondly, in domestic political science in the analysis of social and political participation and representation there is almost no quantitative calculations based on sex. The use of gender approach makes it possible to rethink and expand the traditional concept of political science to cover personal, subjective experience, along with the public, political activity and to offer the solution of social problems from the equality standpoint. The gender approach is recognized as the most promising in combination with the traditional political analysis for further study of women's social and political participation.

Key words: social and political participation of women, gender, gender approach, gender equality, gender discrimination.

Постановка проблеми. У зв'язку із проголошенням євроінтеграційного курсу України гендерне питання, а саме: соціально-політичний статус та можливості жінок і чоловіків, набуло особливого значення в політичних процесах, оскільки є одним із пріоритетних у Європейському Союзі. Нерозуміння специфіки й тенденцій гендерної рівності у сучасних умовах може призвести до негативних наслідків

© Н.Ю. Олійник, 2015

у економічному, соціальному і політичному розвитку країни, адже гендерні відносини дістають відображення у владних відносинах і визначають політичні можливості жінок і чоловіків. Відповідно до міжнародних стандартів та вітчизняної нормативної бази, і чоловіки, і жінки мають рівні права на повноцінну участь в усіх політичних інститутах та процесах. Однак, як свідчить практика, жінкам набагато

важче повною мірою скористатися цими правами.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема політичної участі жінок у політичній практиці висвітлюється багатьма західними дослідниками, як у контексті конвенційного політичного аналізу (у творах М. Дюверже, Р. Даля, Г. Алмонда і С. Верби, Т. Парсонса і Р. Бейлза та ін.), так і гендерного підходу (зокрема у працях С. де Бовуар, К. Мілет, Б. Фрідан, Р. Дарсі, Р. Інлегарт, Дж. Ловендускі, М. Мелемі, Р. Метлендт, П. Норіс, С. Окін, К. Пейтман, Е. Філіпс та ін.). У вітчизняній науці також існує зацікавлення проблемою громадсько-політичної участі жінок. Значний внесок у розробку жіночої проблематики зробили українські дослідники М. Богачевська-Хом'як, Т. Журженко, О. Кісь, О. Маланчук-Рибак, Л. Смоляр, О. Ярош та ін.

Мета дослідження. З метою виявити та проаналізувати відмінності у громадсько-політичній участі та представництві українських жінок на різних рівнях прийняття рішень під впливом різних факторів актуальним та важливим є спробувати поєднати методологію конвенційного політичного аналізу та гендерний підхід.

Виклад основного матеріалу. В західній політичній науці напрацьовано широку теоретичну базу щодо дослідження проблем політичної участі громадян, а аналіз політологічних досліджень західних авторів свідчить і про певний інтерес до проблем громадсько-політичної активності жінок. Так, у творах М. Дюверже [12], Р. Даля [11], Г. Алмонда і С. Верби [10] охарактеризовано політичну участь жінок як консервативну, несамостійну, яка залежить від впливу ідеологічних переконань голови сім'ї, вважалося, що жінки «персоналізують» політику, звертаючи увагу на особистості, а не на обговорювані питання. М. Дюверже зазначав, що жінки у порівнянні з чоловіками не цікавляться політикою, тому їх участь у виборах характеризується як пасивна: «ні чисельність, ні зміст жіночої політичної участі не є вагомішим, ніж чоловічої» [12, с. 125].

Однією із поширених традиційних течій, яка пояснювала роль статей у сім'ї та суспільстві була течія функціоналізму представлена у спільній монографії Т. Парсонса і Р. Бейлза «Сім'я, соціалізація і процес взаємодії» [13]. Відповідно до їх поглядів, жінка виконує експресивну роль у соціальній системі, а чоловік – інструментальну. Експресивна роль полягає у встановленні гармонії та внутрішнього емоційного мікроклімату сім'ї, інструментальна – пов'язана із стратегічними завданнями і спрямована на забезпечення зв'язків сім'ї з іншими соціальними інститутами.

Таким чином, до 1970-х рр. пояснення політичної поведінки жінок засновувалося на концепції, яку Джін Б. Елштайн визначає як

«громадський чоловік/приватна жінка» і, яка була поширена в західній політичній думці ще із часів античності [3]. За цією концепцією прерогативою чоловіка вважалася громадська сфера, зокрема політика, а реалізація жінки обмежувалася виключно приватною сферою сім'ї, в якій усе-таки панував чоловік, зокрема як домінуючий політичний представник. Вважалося, що жінки не володіють якостями необхідними для активної участі у вирішенні громадських справ і в управлінні державою. Внаслідок цього низький рівень політичної участі і інтересу до політики у жінок не вважалося проблемою наукового дослідження. Дана проблема стала предметом наукового аналізу політології тільки після появи теорії фемінізму та появи гендерних досліджень.

Гендерні дослідження як науковий напрям стали результатом активного розвитку феміністської практики. Термін «гендер» в англійській мові традиційно означав буквально граматичний рід – чоловічий, жіночий чи середній. В контексті нового вжитку, починаючи з 70-х рр. ХХ ст., це спеціалізоване поняття стало позначати соціально-культурні характеристики статі, на відміну від власне анатомічно-біологічних особливостей людей (в основному у репродуктивній сфері), на основі яких людські істоти визначаються як чоловіки і жінки. Отже, в сучасних наукових дослідженнях та у широкому вжитку розрізняються поняття «стать» (sex) як анатомо-фізіологічний і «гендер» (gender) як соціально-культурний феномен. На думку авторитетного англійського соціолога Ентоні Гіденса, різниця між статтю і гендером має фундаментальний характер, бо багато відмінностей між чоловіками і жінками мають не біологічне, а соціально та культурно сконструйоване походження [2, с. 119].

Відома дослідниця Джоан Скотт запропонувала використовувати категорію «гендер» при аналізі соціальних змін і охарактеризувала гендер, по-перше, як складовий елемент соціальних відносин, які базуються на сприйнятих відмінностях між статтями, і, по-друге, як первинний засіб означення відносин влади. Гендер як поняття визначається у вигляді системи зобов'язань, владного означення статі. У зв'язку з тим, що ідентичності статі формуються з точки зору соціалізації досить рано, то варто розцінювати цю систему зобов'язань однією з базових владних систем.

На думку Дж. Скотт, гендер включає чотири взаємодіючі елементи і жоден з них не діє без інших:

1. Культурно доступні символи, які задають численні репрезентації.
2. Нормативні концепції, які дають інтерпретації значень символів, намагаються обмежити і утримати їх метафоричні можливості.
3. Соціальні відносини та інститути, які їх формують.

4. Конструювання гендерної ідентичності.

Дж. Скотт стверджує, що гендер є первинним полем, у середині якого або за допомогою якого артикулюється влада. Створені як об'єктивний набір показників, концепції гендеру конструюють сприйняття та конкретну і символічну організацію соціального життя. Гендер є включеним у концепцію і конструкцію самої влади в такій мірі, в якій ці показники встановлюють розподіл влади (диференціальний контроль над матеріальними і символічними ресурсами або доступ до них) [6, с. 422-424].

Аналіз наукової літератури з даного питання дає підстави визначити гендер як сформовану та підтримувану суспільними інститутами певного суспільства систему цінностей і приписів, сукупність соціальних і культурних норм, типів та характеристик поведінки жінок і чоловіків, а також соціальних чоловічих і жіночих ролей, яких вони набувають у процесі своєї соціалізації в контексті соціальних, економічних та культурних особливостей розвитку цього суспільства.

Існують також різні концепції гендеру, що зумовлено як відносно недавнім виникненням гендерного підходу, так і складністю самого феномена. До основних концепцій гендеру відносять:

- теорії соціального конструювання гендеру, за якою чоловічі та жіночі суспільні ролі формуються (конструюються) або самими індивідами на рівні їх свідомості (гендерної ідентифікації) через прийняття заданих суспільством норм і цінностей або через соціалізацію в сім'ї та школі, розподіл праці, образи засобів масової інформації та інші суспільні інституції;

- розуміння гендеру як стратифікаційної категорії, де гендер розглядається у сукупності інших стратифікаційних чинників – класу, раси, віку; на думку Е. Гіденса, «гендер є одним із найсуттєвіших прикладів стратифікації, адже немає таких суспільств, де б чоловіки, в певних аспектах суспільного життя, не були багатші, впливовіші і вищі за своїм статусом, ніж жінки» [2, с. 313];

- концепції, які інтерпретують гендер як культурний символ, стать людини має не тільки соціальну, а й культурно-символічну інтерпретацію, тобто статеві різниці представлені і закріплені в культурі через символіку чоловічого або жіночого ества, тому класифікація світу за ознакою чоловіче / жіноче (маскулінне – раціональне – духовне – божественне – культурне / фемінне – чуттєве – тілесне – приземлене – природне) і статевий символізм культури відображають і підтримують існуючу гендерну ієрархію суспільства у широкому розумінні [8, с. 2-21]. Гендерний підхід за визначенням ООН – це «стратегія, яка ґрунтується на тому, щоби інтереси і досвід жінок, так як і чоловіків, стали невід'ємним критерієм при розробці

загальної концепції, при здійсненні, моніторингу і оцінці загальних напрямків діяльності і програм в усіх політичних, економічних та суспільних сферах для того, щоби і жінки, і чоловіки могли отримувати рівну користь, а нерівність ніколи б не укорінювалась» [15, с. 28].

Невід'ємним фокусом уваги наукових досліджень з точки зору гендерного підходу є аналіз проблем чи ризиків виникнення будь-яких форм дискримінації жінок чи чоловіків у різноманітних суспільних відносинах. ООН визначає дискримінацію як «...будь-яке розмежування, ізоляцію чи заборону, які базуються на статевих різницях, які мають своїм результатом чи метою обмежити або анулювати визнання, дотримання чи реалізацію людських прав та свобод жінок в політичній, економічній, соціальній, культурній, громадській або будь-якій іншій сфері незалежно від сімейного стану, на основі рівноправності жінок і чоловіків» [4]. У контексті досліджень політичних процесів та інститутів важливими категоріями є «гендерна нерівність - така побудова суспільства, за якої різні соціальні групи – в цьому контексті жінки й чоловіки – мають усталені розбіжності та нерівні можливості в усіх сферах суспільного життя» та «гендерна рівність – рівність стартових умов, отримання рівних часток суспільних ресурсів, рівної участі в соціальній владі для представників обох гендерних груп» [5, с. 521].

Гендерна рівність – одна з головних цілей розвитку, сформульованих у декларації тисячоліття. Цілі Розвитку Тисячоліття, прийняті світовим співтовариством у 2000 році, проголошують забезпечення гендерної рівності одним із пріоритетів міжнародного розвитку та індикатором соціально-економічного розвитку країни [9, с. 5].

З точки зору гендерного підходу до найбільш значимих чинників політичної участі жінок сучасні дослідники (Е. Букмен, М. Гельблом, І. Костантіні, С. Морган, В. Рендел та ін.) відносять політичну соціалізацію, структурні та ситуаційні (біографічні) фактори [7].

Зупинимося докладніше на впливі кожного з цих блоків факторів на політичну участь жінок.

Перший фактор – політична соціалізація, яка орієнтує чоловіків і жінок на різні ролі, різне ставлення до політики і активної діяльності загалом. У традиції Т. Парсонса вплив політичної соціалізації інтерпретується наступним чином. Чоловік приходить у політику переважно в цілях своєї кар'єри, у цій сфері так само, як і в сім'ї він спеціалізується на «інструментальних» функціях, орієнтуючись на зовнішні завдання системи. Жінки-політики у меншій мірі орієнтуються на кар'єру, вони спеціалізуються на «експресивних» функціях, внутрішніх завданнях системи, забезпечуючи інтеграцію її членів.

Другий блок складають структурні фактори участі, тобто ті фактори, які пов'язані з соціальною структурою суспільства. Серед них виділяється нерівномірність у розподілі ресурсів, які чоловіки і жінки можуть використовувати в політиці. Нерівність в рівні освіти, доходів, досвіду роботи призводить до того, що жінки менше представлені в тих верствах, з яких відбувається рекрутування в політику, тому їх шанси на політичну участь значно менші.

Третій блок складають ситуаційні (біографічні) фактори. Вони пов'язані з особливостями життєвого шляху жінки в суспільстві. І дотепер у більшості своїй жінки несуть відповідальність за ведення домашнього господарства та виховання дітей, і саме тому не мають достатнього часу або енергії для політичної діяльності. Не випадково жінки, як правило, приходять у політику в більш пізньому віці в порівнянні з чоловіками, а серед «жіночої політичної еліти» частіше зустрічаються самотні, розлучені, вдови. Це не означає, що чоловіки не відчують конфлікту між політичною кар'єрою і сімейним життям. Однак чоловіки займаються політикою, незважаючи на такий конфлікт, а жінки внаслідок такого конфлікту схильні відмовлятися від політичної кар'єри.

Як показують емпіричні дослідження вплив гендеру на рівень участі може істотно різнитися. Зокрема, у суспільствах, які зберегли риси традиційного соціального порядку, участь жінок у політиці буде нижчою. В суспільствах, де невисокий рівень соціально-економічного розвитку, спостерігається значний розрив між чоловіками і жінками у володінні реальними можливостями для участі в політичному житті, а також необхідними для цього знаннями і навичками. Спільноти, які менш модернізовані, схильні приписувати жінкам таку соціальну роль, яка відчужує їх від процесів участі в політиці. Як свідчать дослідження навіть збільшення рівня освіти жінок не долає розриву в політичній участі тому, що діють стереотипи та установки, прийняті у суспільстві щодо політичної активності жінок [1].

У суспільствах, особливо у тих, де діють низькі стандарти життєвого рівня, участь в політичному житті ускладнюється і тим, що жінки, як правило, не мають часу для цієї участі. Традиційний розподіл ролей у сім'ї змушує жінок присвячувати багато часу рутинній домашній роботі і вихованню дітей, тому необхідне визнання соціальної значимості тих соціальних ролей жінок, які раніше знаходилися поза сферою «соціальної видимості». Керолайн Мозер запропонувала для аналізу поділу праці використовувати концепцію потрійної соціальної функції жінок. К. Мозер підкреслює, що в більшості суспільств жінки в різній мірі включені в такі види праці:

- виробнича діяльність: ринкова (товари і послуги, які виробляються з метою продажу

чи обміну) та натуральна (блага, вироблені для власного використання);

• відтворювальна (репродуктивна) діяльність: відтворення людського життя (народження дітей і догляд за ними), обслуговування членів сім'ї (догляд за хворими і особами похилого віку, приготування їжі, прання тощо); підтримка домогосподарства (прибирання, покупки та ін.);

• діяльність з підтримки соціальної інтеграції в рамках локальної громади або соціальної групи: забезпечення повсякденних потреб громади, участь в політичному житті на місцевому рівні [14, с. 26-34].

Як засвідчують дослідження практично в усіх суспільствах репродуктивна праця є однією із найбільш трудомістких видів діяльності, вона практично необмежена в часі і не має стандартних критеріїв оцінки якості. До того ж, ця праця має низький соціальний статус і часто взагалі не вважається працею, оскільки не отримує грошової винагороди.

Діяльність щодо забезпечення повсякденних потреб громади (організація святкувань, церемоній, організація початкового навчання тощо) регулюється традицією, вона не розглядається як професійна і виконується в «вільний» час і практично ніколи не оплачується. В цей вид праці в основному залучені жінки. В участь у політичному житті на місцевому рівні залучені переважно чоловіки. Ця діяльність іноді оплачується в грошовому еквіваленті, а іноді винагороджується в інший спосіб і сприяє підвищенню соціального статусу учасників, і в перспективі може отримати статус професійного заняття. Форми соціальної взаємодії в рамках «жіночих» ролей часто фіксовані в нормативному відношенні і тому відчужують жінок від складних форм політичної активності. Все це підвищує для жінок ціну політичної участі.

Висновки. Отже, для більш ефективного дослідження громадсько-політичної активності жінок найбільш доцільним є застосовувати методологію конвенційного політичного аналізу та гендерний підхід. Дане методологічне поєднання обумовлюється предметом дослідження, оскільки питання громадсько-політичної активності відносяться до традиційних проблем сучасної політичної науки, а також тим, що у вітчизняній політології практично відсутні кількісні розрахунки за ознакою статі в аналізі громадсько-політичної активності та представництва. Використання ж гендерного підходу дає можливість переосмислити і розширити традиційні поняття політичної науки для охоплення особистісного, суб'єктивного досвіду поряд із публічною, політичною діяльністю. Цей підхід пропонує розв'язання суспільних проблем з позицій рівноправності чоловіків та жінок, не в ракурсі їх будь-якої ієрархії чи стратифікації, а з позиції їх рівноправного соціального партнерства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Алтынбекова Г. Гендерное измерение политического участия: новые концепции и подходы [Электронный ресурс] / Г. Алтынбекова // *GrossVita: история, теория, методология гендера*. – 2001. – № 6. – Режим доступа: <http://giacgen.der.narod.ru/n6content.htm>
2. Гіденс Е. Соціологія / Е. Гіденс ; пер. з англ. В. Шовкун, А. Олійник ; наук. ред. О. Іващенко. – К. : Основи, 1999. – 726 с.
3. Елштайн Дж.Б. Громадський чоловік, приватна жінка. Жінки у соціальной і політичній думці / Дж.Б. Елштайн. – К. : Видавн. дім «Альтернативи», 2002. – 344 с.
4. Конвенция о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин. Принята резолюцией 34/180 Генеральной Ассамблеи от 18 декабря 1979 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/cedaw.shtml.
5. Основи теорії гендеру: навч. посібник / відп. ред. М.М. Скорик. – К.: «К.І.С.», 2004. – 536 с.
6. Скотт Дж. Гендер: полезная категория исторического анализа / Дж. Скотт // Введение в гендерные исследования : хрестоматия / под общ. ред. С.В. Жеребкина. – Х.: ХЦГИ; СПб.: Алетейя, 2002. – Ч. II. – С. 405-437.
7. Темкина А.А. Теоретические подходы к проблеме политического участия: гендерное измерение [Электронный ресурс] / А.А. Темкина // Гендерное измерение социальной и политической активности в переходный период: сб. науч. ст. / Центр независимых социальных исследований. – СПб, 1996. – С. 13-18. – Режим доступа: http://www.a-z.ru/women/texts/temkin_ir.htm
8. Теория и методология гендерных исследований: курс лекций / под общ. ред. О.А. Ворониной. – М.: МЦГИ-МВШСЭН-МФФ, 2001. – 416 с.
9. Україна. Цілі розвитку тисячоліття. – К.: М-во економіки та з питань європейської інтеграції України, 2003. – 31 с.
10. Almond G. The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations / G. Almond, S. Verba. – Princeton: Princeton Univ. Press, 1963. – 562 p.
11. Dahl R. Who Governs? / R. Dahl. – New Haven: Yale Univ. Press, 1961. – 355 p.
12. Duverger M. The Political Role of Women / M. Duverger. – Paris: UNESCO, 1955. – 125 p.
13. Parsons T. Family, socialization and interaction process / T. Parsons, F.R. Bales. – Routledge: Taylor & Francis Group, 1956. – 422 p.
14. Two halves make a whole: balancing gender relationships in development // Canadian Council for International Co-operation, Match International Centre, Association québécoise des organismes de coopération internationale. – Ottawa: CCIC, 1992. – 178 p.
15. United Nations. The Report of the Economic and Social Council for 1997 [Electronic resource]. – Regime to access: <http://www.un.org/documents/ga/docs/52/plenary/a52-3.htm>

Стаття надійшла до редакції 20.06.2015

REFERENCES:

1. *Altynbekova H.* Hendernoe izmerenye politicheskoho uchastiya : novye kontseptsyy y podkhody (The gender dimension of political participation of new concepts and approaches) // *GrossVita: istoriya, teoriya, metodologiya hendera*. – 2001. - № 6. – Access : <http://giacgen.der.narod.ru/n6content.htm>
2. *Hidens E.* Sotsiologiya (Sociology). – K. : *Osnovy*, 1999. – 726 p.
3. *Elshayn Dzh.B.* Hromads'kyy cholovik, pryvatna zhinka. Zhinky u sotsial'niy i politychniy dumtsi (The public man, the private woman. Women in social and political thought). – K. : *Vydavn. dim «Al'ternatyvy»*, 2002. – 344p.
4. Konventsiya o likvydatsiy vsehkh form diskrymnatsiy v otnoshenyy zhenshchyn. Prynata rezolyutsyey 34/180 Heneral'noy Assambley ot 18 dekabrya 1979 hoda (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. Adopted by General Assembly resolution 34/180 of 18 December 1979) [Elektronnyy resurs]. – Access : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/cedaw.shtml.
5. *Osnovy teoriyi henderu* : navch. posib. (Basic theory of gender). – K. : «*K.I.S.*», 2004. – 536 p.
6. *Skott Dzh.* Hender : poleznaya katehoriya istoricheskoho analiza (Gender: a useful category of historical analysis) // *Vvedenie v hendernye issledovaniya : khrestomatiya*. – Kh. : *KhTS·HY* – SPb : *Aleteyya*, 2002. – P. II. – P. 405–437.
7. *Temkina A.A.* Teoretycheskie podkhody k probleme politicheskoho uchastiya: hendernoe izmerenie (Theoretical approaches to the problem of political participation: the gender dimension) // *Hendernoe izmerenye sotsyal'noy i politicheskoy aktyvnosti v perekhodny period : sb. nauch. st.* / Tsentr nezavisimyykh sotsyal'nykh issledovaniy. – SPb, 1996. – P. 13–18. – Access : http://www.a-z.ru/women/texts/temkin_ir.htm
8. *Teoriyaiy metodologiya hendernykh iyssledovaniy* : kurs lektsiy (The theory and methodology of gender studies: lectures). – M. : *MTS·HY-MVShSЭN-MFF*, 2001. – 416 p.
9. *Ukrayina.* Tsili rozvytku tysyacholittya (Ukraine. Millennium Development Goals). – K. : *Ministerstvo ekonomiky ta z pytan' yevropeys'koyi intehratsiyi Ukrayiny*, 2003. – 31 p.
10. Almond G. The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations / G. Almond, S.Verba. – Princeton : Princeton Univ. Press, 1963. – 562 p.
11. Dahl R. Who Governs? / R. Dahl. – New Haven : Yale Univ. Press, 1961. – 355 p.
12. Duverger M. The Political Role of Women / M. Duverger. – Paris : UNESCO, 1955. – p. 125.

13. Parsons T. Family, socialization and interaction process / T. Parsons, F.R. Bales. – Routledge : Taylor & Francis Group, 1956. – p. 422.
14. Two halves make a whole: balancing gender relationships in development // Canadian Council for International Co-operation, Match International Centre, Association québécoise des organismes de coopération internationale. – Ottawa : CCIC, 1992 – 178 p.
15. United Nations. The Report of the Economic and Social Council for 1997 [Електронний ресурс]. – 1997. – Режим доступу : <http://www.un.org /documents/ga/docs/52/plenary/a52-3.htm>

Олійник Наталія Юріївна – кандидат політичних наук, доцент
Львівський інститут банківської справи Університету банківської справи Національного банку України
Адреса: 79005, м. Львів, пр. Шевченка, 9
E-mail: olnata@ukr.net

Oliynyk Nataliya Yuriyivna – PhD in political science, associate professor
Lviv institute of banking University of banking of the National bank of Ukraine
Address: 9, Shevchenko Av., Lviv, 79005, Ukraine
E-mail: olnata@ukr.net